

ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ КОЛЕСНІЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна академія Національної гвардії України (м. Харків),
науково-дослідна лабораторія забезпечення службово-бойової діяльності
Національної гвардії науково-дослідного центру службово-бойової діяльності
Національної гвардії України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-1935>,
e-mail: alex_kolesnichenko@ukr.net;*

СТАНІСЛАВ АНАТОЛІЙОВИЧ ГОРЕЛИШЕВ,

*кандидат технічних наук, доцент,
Національна академія Національної гвардії України (м. Харків),
науково-дослідна лабораторія забезпечення службово-бойової діяльності
Національної гвардії науково-дослідного центру службово-бойової діяльності
Національної гвардії України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1689-0901>;
e-mail: port_6633@ukr.net*

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ
ТА ДІАГНОСТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ**

Подано принципи використання інформаційних технологій для прогнозування та діагностики бойової психологічної травматизації військовослужбовців. Наведено опис структури, методи використання та алгоритм роботи програмного комплексу «Бойова психологічна травматизація особистості», який був створений співробітниками науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України.

Ключові слова: психологічна травматизація, бойові дії, військовослужбовець, Національна гвардія України, бойовий досвід, адаптація, поведінка, комплекс, структура баз даних, алгоритм.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Події, що відбуваються в Україні останні роки, а саме проведення на території нашої держави операції Об'єднаних сил, змусили повному поглянути на низку проблем службово-бойової діяльності (СБД) Національної гвардії України, у тому числі на проблему визначення типу стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом (висхідного/низхідного), наявності (відсутності) ознак посттравматичних стресових розладів (ПТСР), наявності (відсутності) психологічної травматичності бойового досвіду та визначення типових рекомендацій щодо можливості залучення військовослужбовця до участі в бойових діях, необхідності застосування до нього заходів психологічної профілактики, допомоги, реабілітації тощо.

Крім того, це питання необхідно вирішувати в стислі терміни і з максимально можливою мірою достовірності [1, с. 171].

Стан дослідження проблеми

Сьогодні найбільша увага приділяється питанням автоматизації процедур психологіч-

ного і психофізіологічного тестування – автоматизації методик та тестів. Аналіз розробок [2; 3] у цій галузі свідчить про те, що більшість програмних або апаратно-програмних комплексів було спрямовано на комп'ютеризацію відомих психодіагностичних методик, спочатку орієнтованих на традиційне бланкове використання [1, с. 171]. Проте недостатньо уваги приділяється комплексному підходу у вирішенні цієї проблеми – створенню автоматизованих методик визначення типу стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом (висхідного/низхідного), наявності (відсутності) ознак ПТСР, наявності (відсутності) психологічної травматичності бойового досвіду.

Для вирішення поставленої проблеми ми пропонуємо автоматизований психодіагностичний комплекс (АПК) «Бойова психологічна травматизація особистості».

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні використання програмного психодіагностичного комплексу для визначення типових

рекомендацій щодо можливості залучення військовослужбовця до участі у бойових діях, необхідності застосування до нього заходів психологічної профілактики, допомоги, реабілітації тощо на базі визначення типу стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом (висхідного/низхідного), наявності (відсутності) ознак ПТСР, наявності (відсутності) психологічної травматичності бойового досвіду.

Для досягнення мети було поступово вирішено такі завдання:

- на основі аналізу наукової психологічної літератури виявлені основні концепції та підходи до оцінки та формування бойової психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України;
- розроблена методика оцінки психологічної травматичності бойового досвіду у військовослужбовців Національної гвардії України;
- визначені психологічні характеристики критеріїв і рівнів оцінки структурних компонентів психологічної готовності;
- досліджені типи бойової психологічної травматизації при різних рівнях психотравматичності бойового досвіду військовослужбовців Національної гвардії України;
- розроблена модель формування стійкості військовослужбовців Національної гвардії України до психологічної травматизації бойовим досвідом;
- запропонована комплексна програма профілактики психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України.

Наукова новизна дослідження

Проблема прогнозування та діагностики бойової психологічної травматизації військовослужбовців – учасників бойових дій уперше вирішується шляхом використання інформаційних технологій.

Матеріали та методи досліджень

У рамках науково-дослідної роботи «Розроблення програми профілактики посттравматичних стресових розладів у військовослужбовців Національної гвардії України» (шифр – «Стрес», держ. реєстр. № 0116U004047; науковий керівник – начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України О. С. Колесніченко) розроблено автоматизований психодіагностичний комплекс «Бойова психологічна травматизація особистості», орієнтований на ви-

конання практичних завдань з визначення типу стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом (висхідного/низхідного), наявності (відсутності) ознак ПТСР, наявності (відсутності) психологічної травматичності бойового досвіду, що дозволяє зробити вісім типових рекомендацій щодо можливості залучення військовослужбовця до участі у бойових діях, необхідності застосування до нього заходів психологічної профілактики, допомоги, реабілітації тощо. У написанні комп'ютерної програми брав участь кандидат технічних наук, доцент С. А. Горєлишев.

Оснoву автоматизованого комп'ютерного психодіагностичного комплексу становить база знань, у якій зберігаються дані про респондента, інформація про кожен із пройдених ним тестів (результати, дата проведення тощо), а також вихідні тестові завдання та параметри настроювання батарей психодіагностичних методик: методики «Локус контролю» (О. Г. Ксенофонтова), методики «Тест життєстійкості» (С. Мадді, переклад і адаптація Д. О. Леонтьєва, О. І. Рассказової), методики «Здатність самоврядування» (Н. М. Пейсахов), методики «Вольова регуляція особистості» (М. С. Гуткін, Г. Ф. Міхальченко), методики «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (Ю. З. Гільбух), опитувальника загальної компетентності (О. Штепа), опитувальника толерантності до невизначеності (Т. В. Корнілова), методики оцінки травматичності бойового досвіду (О. С. Колесніченко), Міссісіпської шкали оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант).

Друга важлива частина системи – блок оброблення даних. З його допомогою здійснюється обробка результатів пройденого респондентом тесту й розрахунок ключових параметрів цього тесту.

Функція блока інтерпретації даних полягає у наданні інформації психологу в зручному для роботи вигляді. В цьому блоці міститься інтерпретація отриманого результату за кожною методикою, що були використані для діагностики компонентів і особливостей психологічної безпеки особистості, і рекомендації щодо реалізації психологічної безпеки особистості відповідно до отриманих результатів тестування. Крім того, психолог може отримати повну інформацію про результати проходження респондентом кожного тесту.

Блок спілкування, або інтелектуальний інтерфейс, організує взаємодію користувача із системою у зручній для нього формі. Блок спілкування складається з двох підблоків: блока

психолога (який надає повний доступ до всієї інформації системи) і блока респондента (що здійснює тестування респондентів).

Обговорення результатів дослідження

Під бойовою психологічною травматизацією персоналу екстремальних видів діяльності розуміємо процес впливу бойового стресу на особистість, який характеризується порушенням рівня психологічної безпеки особистості, напруженням регуляторних систем та мобілізацією функціональних ресурсів організму, зниженням здатності адаптуватися до психічних та фізичних навантажень, є проміжним станом між здоров'ям та хворобою.

Створений автоматизований психодіагностичний комплекс «Бойова психологічна травматизація особистості» є корисним інструментом, що сприяє підвищенню точності, оперативності й ефективності діагностичних заходів із подальшим складанням типових рекомендацій щодо можливості залучення військовослужбовця до участі у бойових діях.

Для функціонування автоматизованого психодіагностичного комплексу необхідна наступна інформація, що зберігається в базах даних (БД) [4–8]:

- загальні анкетні відомості про респондента;
- результати комп'ютерного психологічного і психофізіологічного обстеження;
- вихідні тести (тестові завдання);
- встановлення комплексного тесту.

У загальних анкетних відомостях про кандидата передбачено можливості введення

даних, що необхідні для прогнозування та діагностики бойової психологічної травматизації військовослужбовців.

Результатами комп'ютерного психологічного і психофізіологічного обстеження є:

- показники діагностичних шкал, виражені у конкретних фізичних величинах, передбачених кожною методикою, що включена у процедуру обстеження;

- стандартизовані показники діагностичних шкал залежно від цілей обстеження і групування результатів за різними компонентами, які визначають бойову психологічну травматизацію військовослужбовців;

- інтегральний висновок про рівень бойової психологічної травматизації військовослужбовців.

Функціонування автоматизованої системи прогнозування та діагностики бойової психологічної травматизації військовослужбовців пов'язане зі збиранням, обробленням і зберіганням різноманітної інформації про респондентів. Цей процес вимагає наявності певного ресурсу дискового простору, оптимального надання та зберігання цієї різноманітної інформації та потребує певної оптимізації.

Усі ці дані мають різноманітний характер. Для оптимального зберігання досить великих масивів інформації та організації швидкого доступу розроблено чітку структуру БД. Після детального аналізу необхідної інформації та розв'язування завдань було прийнято рішення про створення кількох тематичних таблиць у БД (див. рис. 1).

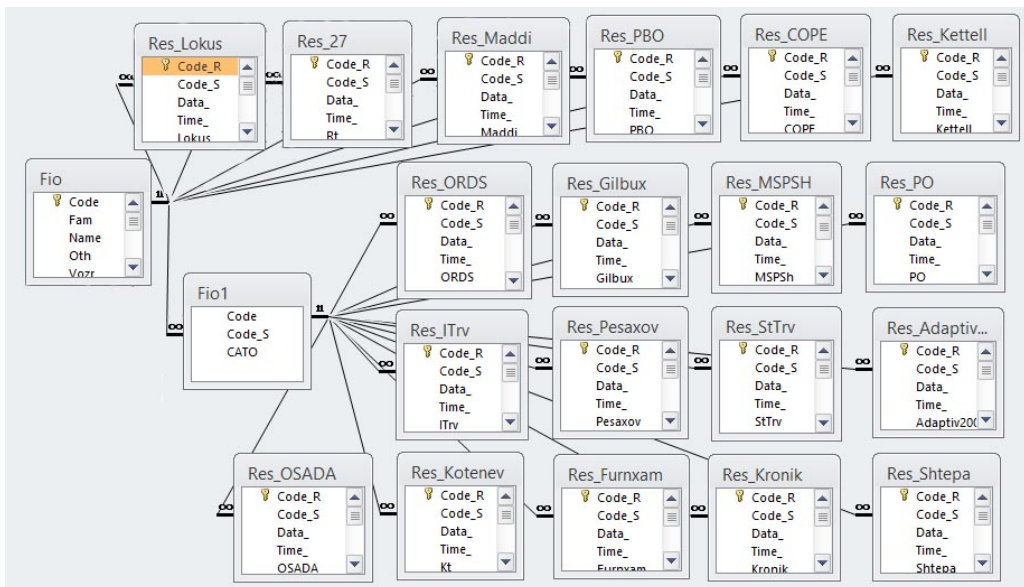

Рисунок 1 – Схема таблиць у базі даних та їх взаємозв'язок

Першою та основною таблицею є таблиця із загальними відомостями про респондентів –

Fio. Додаткова таблиця для респондентів – Fio1. Наступні таблиці бази відповідатимуть

набору психологічних тестів, закладених у психодіагностичний комплекс: Res_Kettell («Методика багатофакторного дослідження особистості» (Р. Кеттелл)), Res_Lokus (Методика «Локус контролю» (О. Г. Ксенофонтова)), Res_27 (Методика «Вольова регуляція особистості» (М. С. Гуткін, Г. Ф. Міхальченко)), Res_Maddi («Тест життєстійкості» (С. Мадді, переклад і адаптація Д. О. Леонтєва, Є. І. Расказової)), Res_PBO (Методика «Діагностика психологічної безпеки особистості» (І. І. Приходько)), Res_COPE («Діагностика копінг-стратегій») – ці таблиці безпосередньо підключені до основної таблиці Fio; Res_Pesaxov («Здатність самоврядування» (Н. М. Пейсахов)), Res_Gilbux («Тест-опитувальник особистісної зрілості» (Ю. З. Гільбух)), Res_ORDS («Ретроспективна діагностика психічних станів у військовослужбовців, які потрапили в екстремальні ситуації»), Res_MSPSH («Міссісіпський опитувальник для бойового ПТСР»), Res_PO (Методика «Оцінка рівня індивідуальних пріоритетів»), Res_ITrv (Методика «Оцінка травматичності бойового досвіду»), Res_StTrv (Методика «Стійкість до бойової психологічної травматизації»), Res_Adaptiv200 (Багаторі-

вневий особистісний опитувальник «Адаптивність», 200 запитань), Res_OSADA (Методика «Оцінка стану адаптованості особистості»), Res_Kotenev («Опитувальник травматичного стресу для діагностики психологічних наслідків» (І. О. Котєнєв)), Res_Furnham («Новий опитувальник толерантності до невизначеності» (А. Фурнхам)), Res_Kronik (Методика «Оцінка переживань часу» (О. О. Кронік, Є. І. Головаха)), Res_Shtepa («Опитувальник загальної компетентності» (О. Штепа)) – ці таблиці підключені до основної таблиці Fio через допоміжну таблицю Fio1.

Між основними та іншими таблицями створюються зв'язки за типом «один до багатьох». Така схема дозволяє автоматично контролювати й обробляти зміну й видалення пов'язаних полів.

Алгоритм функціонування комплексу для оцінки стійкості до психологічної травмизації бойовим досвідом військовослужбовців Національної гвардії України здійснюється шляхом диференціації низхідного та висхідного типів психологічної травмизації особистості (див. табл. 1 та рис. 2).

Таблиця 1

Показники профілю особистості військовослужбовця стійкої/схильної до психологічної травмизації бойовим досвідом

№	Шкали	Низхідний тип (стійкий до психологічної травматизації бойовим досвідом)	Висхідний тип (схильний до психологічної травматизації бойовим досвідом)
1	Загальна інтернальність	25 балів та вище	до 24 балів включно
2	Заперечення активності	до 6 балів включно	7 балів та вище
3	Життєстійкість	78 балів та вище	до 77 балів включно
4	Загальна здатність до самоврядування	30 балів та вище	до 29 балів включно
5	Загальна вольова організація особистості	85 балів та вище	до 84 балів включно
6	Особистісна зрілість	15 балів та вище	до 14 балів включно
7	Толерантність до невизначеності	50 балів та вище	до 49 балів включно
8	Інтолерантність	65 балів та вище	до 64 балів включно
9	Рівень загальної компетентності	39 балів та вище	до 38 балів включно

Із наведеної таблиці 1 стає зрозуміло: якщо більше 50 % ознак належать до певного типу, то констатується приналежність до цього типу (якщо 5 із 9 характеристик належать

до низхідного типу – діагностуємо низхідний тип; якщо 5 із 9 належать до висхідного типу, то діагностуємо висхідний тип).

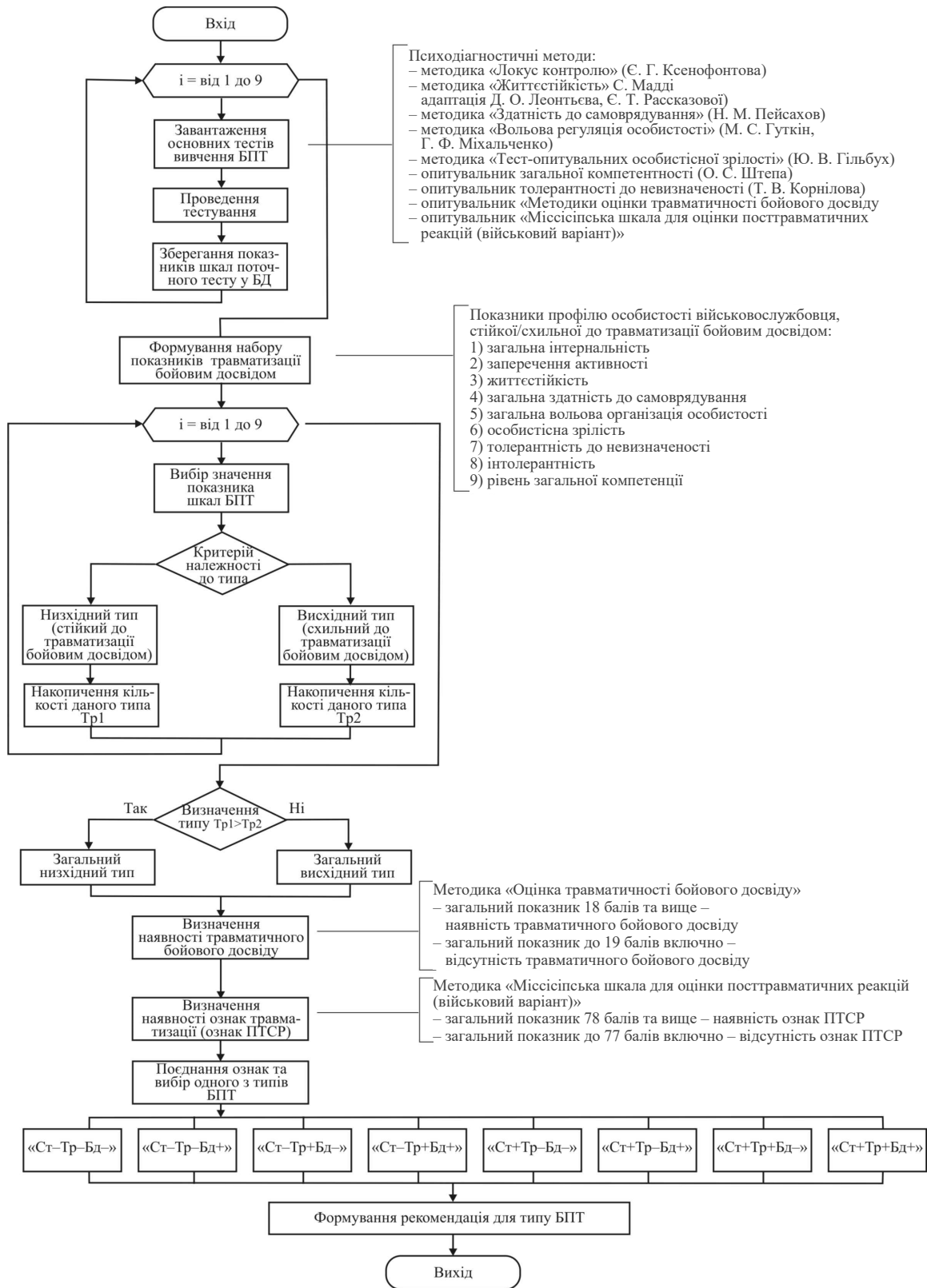

Рисунок 2 – Алгоритм функціонування комплексу для оцінки стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом військовослужбовців НГУ

Примітка: «Ст-Тр-Бд⁻» – нестійкий тип з відсутністю ознак психологічної травматизації та відсутністю ознак бойового досвіду; «Ст-

Тр-Бд⁺» – нестійкий тип з відсутністю ознак психологічної травматизації та наявністю ознак бойового досвіду; «Ст-Тр⁺Бд⁻» – нестійкий

тип з наявністю ознак психологічної травматизації та відсутністю ознак бойового досвіду; «Ст+Тр+Бд+» – нестійкий тип з наявністю ознак психологічної травматизації та наявністю ознак бойового досвіду; «Ст+Тр+Бд-» – стійкий тип з відсутністю ознак психологічної травматизації та відсутністю ознак бойового досвіду; «Ст+Тр+Бд+» – стійкий тип з наявністю ознак психологічної травматизації та наявністю ознак бойового досвіду; «Ст+Тр+Бд-» – стійкий тип з наявністю ознак психологічної травматизації та відсутністю ознак бойового досвіду; «Ст+Тр+Бд+» – стійкий тип з наявністю ознак психологічної травматизації та наявністю оз-

нак бойового досвіду; БПТ – бойова психологічна травматизація.

Для рекомендацій введено ще 2 змінні:

– наявність травматичного бойового досвіду (за даними методики «Оцінка психологічної травматичності бойового досвіду»);

– наявність ознак психологічної травматизації (ознак ПТСР) (за даними методики «Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант)»).

У таблиці 2 подано критерії визначення наявності психологічного травматичного досвіду і наявності травми.

Таблиця 2

Критерії наявності психологічного травматичного досвіду та травми у військовослужбовців

№	Психодіагностичний інструментарій	Наявність ознаки	Відсутність ознаки
1	Методика оцінки психологічної травматичності бойового досвіду	18 балів та вище – наявність психологічного травматичного бойового досвіду	до 19 балів включно – відсутність психологічного травматичного бойового досвіду
2	Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант)	78 балів та вище – наявність ознак ПТСР	до 77 балів включно – відсутність ознак ПТСР

Поєднання: 1) типу (стійкий / схильний до психологічної травматизації бойовим досвідом); 2) наявність / відсутність ознак ПТСР; 3) наявність / відсутність психологічної травматичності бойового досвіду дають можливим зробити вісім типових рекомендацій.

Автоматизований психодіагностичний комплекс «Бойова психологічна травматизація особистості» не потребує наявності спеціальних знань у психолога і пропонується до використання як у стаціонарних, так і польових умовах.

Висновок

Застосування автоматизованого психодіагностичного комплексу «Бойова психологічна травматизація особистості» дає психологу потужний інструмент для прогнозування та діагностики бойової психологічної травматизації військовослужбовців. Цей комплекс дозволяє визначити типові висновки-рекомендації щодо можливості залучення військовослужбовця до участі у бойових діях виходячи з характеристик його стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом.

Список бібліографічних посилань

1. Колесніченко О. С., Горєлишев С. А., Побережний А. А. Психодіагностичний комплекс для визначення рівня психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2014. Вип. 3 (40). С. 171–174.
2. Агрелль Я. Стресс: его военные следствия – психологические аспекты проблемы // *Эмоциональный стресс. Физиологические и психологические реакции. Медицинские, промышленные и военные последствия стресса* : тр. Междунар. симпозиума, организ. Швед. центром исслед. в обл. воен. медицины 5–6 февр. 1965 г., Стокгольм, Швеция / под ред. Л. Леви. Л. : Медицина, 1970. С. 248–255.
3. Воробйова І. В. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у вищих військових навчальних закладах МВС України. Харків : Акад. Внутр. військ МВС України, 2012. 297 с.
4. Воробьева И. В., Горельшев С. А., Мацегора Я. В., Побережный А. А. Информационные технологии в решении задач психологических исследований // *Социальная психология здоровья и современные информационные технологии*. Ч. 1 : сб. науч. ст. I Междунар. науч.-практ. конф., Брест, 14–15 апр. 2015 г. / Брест. Гос. ун-т им. А. С. Пушкина ; под общ. ред. Е. И. Медведской. Брест : БрГУ им. А. С. Пушкина, 2015. С. 112–124.
5. Розробка автоматизованого психодіагностичного комплексу визначення професійної придатності військовослужбовців внутрішніх військ, кандидатів на військову службу за контрактом, на

навчання у вищі та середні військові навчальні заклади внутрішніх військ МВС України : звіт про наук.-дослід. роботу / І. І. Приходько, І. В. Воробйова, О. В. Тімченко та ін. Харків, 2010. 444 с. (№ держрестрації 0109U008191).

6. Розроблення системи психологічної безпеки військовослужбовців внутрішніх військ МВС України : звіт про наук.-дослід. роботу / І. І. Приходько, Я. В. Мацегора, І. В. Воробйова та ін. Харків, 2013. 719 с. (№ держрестрації 0113U003365).

7. Психологічна готовність до професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України при виконанні службово-бойових завдань у відрядженні : звіт про наук.-дослід. роботу / О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко, О. О. Пархоменко та ін. Харків : Нац. акад. Нац. гвардії України, 2014. 367 с. (№ держрестрації 0113Г003366).

8. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : звіт про наук.-дослід. роботу / О. С. Колесніченко, Н. В. Юр'єва, О. В. Тімченко та ін. Харків : Нац. акад. Нац. гвардії України, 2016. 309 с. (№ держрестрації 0115U002838).

Надійшла до редколегії 21.11.2018

КОЛЕСНИЧЕНКО А. С., ГОРЕЛЫШЕВ С. А. ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ И ДИАГНОСТИКИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ТРАВМАТИЗАЦИИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ – УЧАСТНИКОВ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

Представлены принципы использования информационных технологий для прогнозирования и диагностики боевой психологической травматизации военнослужащих. Описаны структура, методы применения и алгоритм работы автоматизированного психодиагностического комплекса «Боевая психологическая травматизация личности», который был разработан сотрудниками научно-исследовательского центра Национальной гвардии Украины.

Ключевые слова: психологическая травматизация, боевые действия, военнослужащий, Национальная гвардия Украины, боевой опыт, адаптация, поведение, комплекс, структура баз данных, алгоритм.

KOLESNICHENKO O. S., GORELYSHEV S. A. THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES TO PREDICT AND DIAGNOSE THE PSYCHOLOGICAL TRAUMA OF SERVICEMEN – COMBATANTS

Based on the analysis of existing developments in the field of automation of psychological and psycho-physiological testing procedures, as well as own empirical studies of combat psychological trauma of servicemen – combatants, the authors within the scientific research “Development of Preventive Program of Post-Trauma Stress Disorders of Servicemen of the National Guard of Ukraine”, have offered own approach to the creation of the complex of automated methods for determining resistance to psychological trauma by the combat experience, presence / absence of the features of post-traumatic stress disorder, presence / absence of psychological trauma of the combat experience

The specified automated complex allows to get test results for each respondent in each method and to make complete characteristics of his mental health with the consequent possibility to convert textual information into a Microsoft Word document. Such a psycho-diagnostic testing document (profile) contains information about the respondent (last name, first name, middle name, group number), as well as numerous results of passing each psychological test (title, time, date, basic indicators) and their interpretation. If any test is failed, a record on its failure is made in the profile. While passing the main tests of the complex there is information in the profile about the type of psychological trauma of a person and the description.

The use of the automated psycho-diagnostic complex “Combat Psychological Trauma of Individuals” improves the accuracy, efficiency and effectiveness of the psychological work of psychologists of military units of the National Guard of Ukraine in assessing the level of psychological trauma by the combat experience. The practical component of the automated psycho-diagnostic complex is the formation of recommendations based on the obtained test results, with the determination of the possibility of servicemen further engagement to participate in combat operations.

Keywords: psychological trauma, combat operations, a serviceman, National Guard of Ukraine, combat experience, adaptation, behavior, complex, database structure, algorithm.